

FRANCESC CARRERAS CANDI: LA SEVA CONTRIBUCIÓ A L'EXCURSIONISME CIENTÍFIC I A LA DESCOBERTA DEL PATRIMONI MEDIEVAL

JOAQUIM GRAUPERA GRAUPERA
Universitat de Barcelona – Amics de l'Art Romànic

RESUM

Parlar de la figura de Francesc Carreras Candi es fa difícil d'entrada per la diversitat de temes en els quals va excel·lir. Aquest article pretén destacar la seva contribució a l'excursionisme científic. Amb la Renaixença i els primers passos del Catalanisme polític es va inaugurar la recuperació del coneixement del passat de Catalunya a tots nivells (el folklore, la llengua, la història, els costums, etc.) amb l'objectiu de redescobrir el passat per conèixer les pròpies característiques com a poble. Amb aquest objectiu hi va contribuir sens dubte l'aparició de l'excursionisme científic. Carreras Candi com a historiador i documentalista es preocupà de trepitjar i analitzar "in situ" tots els llocs que estudiava, sobretot castells medievals. Per això, emprà i difongué l'excursionisme científic no solament en la pràctica sinó formant part dels òrgans de gestió de les principals entitats excursionistes de Catalunya des del seu inici.

PARAULES CLAU: Carreras Candi, excursionisme científic, historiografia, Associació Catalanista d'Excursions Científiques, Associació Catalana d'Excursions, Centre Excursionista de Catalunya, Associació Excursionista de Mataró.

ABSTRACT

It becomes difficult to talk about Francesc Carreras Candi due to the diversity of matters in which he excelled. This article pretends to highlight his contribution

Lambard. Estudis d'art medieval
Vol. XXIV (2012-2013), p. 67-90
ISSN: 0214-4573

to scientific trekking in Catalonia. In the Catalan Renaissance and with the first steps of the political catalanism, the recovery of the knowledge of the Catalanian past was initiated at all levels (folklore, language, history, traditions, etc.). The aim was rediscovering the past in order to learn the characteristics that belonged to the Catalan people. This was without any doubt a target of the classic or scientific trekking. Carreras Candi as a historian and as a documentalist stepped on and analysed "in situ" all the emplacements that he studied, especially the medieval castles. For this reason, he used and contributed to spread the scientific trekking, not only by practicing it, but also by becoming part of the managing staff of the main scientific trekking organizations in Catalonia from the very beginning.

KEYWORDS: Carreras Candi, scientific trekking, historiografy, Associació Catalanista d'Excursions Científiques, Associació Catalana d'Excursions, Centre Excursionista de Catalunya, Associació Excursionista de Mataró.

Breu semblança biogràfica¹

Francesc Carreras Candi² va néixer el 4 de juliol de 1862 al carrer de l'Argenteria de Barcelona, encara que alguns el fan erròniament fill d'Argentona.³ Era fill de Gaietà Carreras i Aragó (1825-1878) i d'Inés Candi i Casanovas (†1909), una família reputada d'orfebres i joiers barcelonins. Va estudiar, juntament amb Joan Maragall, a l'Escola de Sant Isidor al carrer dels Arcs de Barcelona. Entre 1877 i 1882 cursà la carrera de Dret; en aquest temps fou deixeble de Manuel Milà i Fontanals que li va reportar una notable influència envers els valors del catalanisme.

Com a dibuixant i pintor es va formar en el taller del paisatgista Josep Armet i Portanell (Barcelona, 1843-1911) la qual cosa li proporcionà una certa influència de l'escola d'Olot. Aquest aspecte serà rellevant, ja que en les seves excursions, com veurem, es va significar per la documentació gràfica d'allò que visitava. A part de la incipient fotografia es dedicà a fer esbossos i apunts dels edificis observats a les sortides i viatges.

A nivell familiar es va casar el 1888 amb Montserrat Mercader Jacanella (1864-1957), amb la qual va tenir sis fills (Francesc, Carme, Berenguer-Ramon, Jordi, Guillem i Montserrat).

Va ser una persona polifacètica que va conreà diverses activitats en moltes de les quals va excel·lir i sempre deixà la seva petjada com a historiador, promovent

¹ S'han publicat diverses biografies de Francesc Carreras Candi, d'elles caldria destacar AMADES, 1937; CASADES, 1937; BULTÓ, 1967; IGLÉSIES, 1975; COLL, 1981; AINAUD, 1987; BARBERÀ, 1996; ROMA, 1997; BERTRAN, 2005; ESPAÑOL, 2011; CAZENEUVE, 2013.

² Voldria agrair els comentaris i pistes per a la recerca oferts per Francesca Español, Enric Subiñà i David Mauleon.

³ "Carreras Candi era nascut a Argentona i per motius de treball i estudis residia a Barcelona, però seguia estintejant a la seva casa pairal, Can Carreras situada avui a mitja alçada entre el turó de sant Jaume i la riera d'Argentona". LIGOS, 1999, p.45.

FIGURA 1. Segells de les agrupacions excursionistes on va col·laborar. Associació Catalana d'Excursions Científiques (1876), Associació Catalana d'Excursions (1878), Centre Excursionista de Catalunya (1891), Associació Excursionista de Mataró (1899).

la conservació del patrimoni (monumental o arxivístic) i la publicació de monografies sobre els temes relacionats.

En el camp de la política va actuar sota els dictats del Cercle Liberal Conservador⁴ i de la Lliga Regionalista després. Va ocupar els càrrecs de regidor a l'Ajuntament de Barcelona en diverses legislatures (1891-1893 i 1910-1913). Durant aquests períodes va promoure l'ordenació de l'Arxiu Municipal i tingué cura de la publicació de documents inèdits del mateix en col·leccions documentals que encara ara són de referència, com el *Manual de novells ardots o Dietari de l'antic consell barcelonès* i les *Rúbriques de Bruniquer o Cerimonial dels magnífics consellers*.⁶

⁴ Entitat política fundada a Barcelona el 1880 per coordinar les activitats del Partit Conservador espanyol a Catalunya. La dirigiren els germans Josep i Manuel Planas i Casals, directius del moviment conservador de Barcelona. Fou un dels centres del caciquisme, i el triomf del catalanisme n'ocasionà la desaparició el 1905.

⁵ En fou iniciada l'edició el 1892 per Francesc Carreras i Candi i Frederic Schwarz; interrompuda durant la Dictadura de Primo de Rivera, per tal com es tractava d'un text català; no fou represa fins el 1965, sota la direcció de Pere Voltes, encara que amb portades i introduccions en castellà.

Fou també President de la Comissió d'Eixample entre els anys 1918 i 1922, càrrec des del qual va contribuir a salvar l'edifici de les drassanes un cop aprovat el seu abandonament per a usos militars el 1927, i alhora, l'any 1928 va immortalitzar la seva recerca amb la monografia *Les dreçanes barcelonines. Sos inventaris i restauració*.⁷ Ocupà el càrrec de Gerent de la Companyia per a la canalització de l'Ebre des de 1924 i aquest fet el va portar a la redacció d'una altra monografia, *La navegación en el río Ebro. Notas históricas*, que estava pendent de ser editada i que es va publicar amb caràcter pòstum el 1940.⁸

Un altre dels seus centres d'interès, a vegades poc conegut, fou la filatèlia. La primera associació filatèlica, la Societat Filatèlica Barcelonesa, es va crear l'any 1888 i malgrat que en els seus moments fundacionals es va establir com a seu social a la casa del seu primer president, Alexandre M. Pons, al cap de poc, es va traslladar al Centre Excursionista de Catalunya. Carreras segurament s'hi va relacionar des d'aquest centre i s'interessà. D'ell va néixer la idea d'un *Proyecto por la unificación postal del Centro de América* (1889), fet que el va portar a posar-se en contacte amb Mariano Pardo de Figueroa y de la Serna (1828-1918), gran especialista filatèlic per tractar del retard d'Espanya en l'ús del segell imprès en els correus.⁹ L'interès sobre aquest tema també el va portar l'any 1901 a fundar la *Societat Filatèlica Catalana* de la qual va ser president i al llarg de la seva vida va publicar uns 140 articles en diferents mitjans sobre temes filatèlics. També va col·laborar com a membre organitzador dels Congressos de la Unió Postal Universal a Berna, l'any 1900, i a Roma, l'any 1906. Quan va exercir el càrrec de Cònsol Honorari de la Re-

⁶ Repertori de la documentació municipal de Barcelona, dit *Rúbriques de Bruniquer*, pel nom del seu autor, Esteve Gelabert Bruniquer. Fou redactat entre el 1608 i 1614 i continuat pels escriptors Guíu (1692) i Brotons (1699). L'edició municipal, promoguda per Francesc Carreras i Candi i Bartomeu Gungalons (1912-1916), en cinc volums, fou feta a base de la còpia deguda a l'escriptor Sayós (1714), conservada a l'Arxiu Històric, així com els manuscrits originals de Bruniquer.

⁷ CARRERAS CANDI, Francesc, *Les dreçanes barcelonines sos inventaris y restauració*, Barcelona, Tàber, 1928.

⁸ CARRERAS CANDI, Francesc, *La navegación en el río Ebro. Notas históricas*, Barcelona, La Hormiga de Oro, 1940.

⁹ Don Mariano Pardo de Figueroa, conegut també com Dr. Thebussem, va néixer a Medina Sidonia (Cadis) el 1828. Va estudiar la carrera de Dret i es va doctorar a Madrid i immediatament va iniciar una sèrie de viatges per Àfrica, Austràlia, Escòcia i altres països. Als trenta-cinc anys d'edat es va retirar definitivament a Medina Sidonia, des d'on va posar en marxa la seva gran biblioteca. Va mantenir assídua correspondència amb les més altes personalitats polítiques, socials i culturals del país (60 toms de cartes rebudes per ell entre els anys 1854 i 1889). Va publicar nombrosos articles i llibres, cultivant sobretot, com ja hem dit, el gènere epistolar, i les seves temàtiques anaven des de la gastronomia, el folklore, passant per la literatura, els estudis cervantins, la tauromàquia i, com no, l'assaig filatèlic i la història postal, gènere del qual va ser, sens dubte, no només precursor al nostre país, sinó mestre prolífic difícilment superat en l'actualitat. Correus el va anomenar Carter Honorari d'Espanya i les seves Índies, amb dret a un uniforme i franquícia de la correspondència, gràcies als seus innumbrables articles i escrits en favor de l'obtenció de millores socials i econòmiques dels funcionaris de Correus i gràcies a la seva enorme i entossudada voluntat en donar publicitat i fomentar el col·leccionisme i la incipient afició a la Filatèlia a l'estat espanyol. Va morir l'11 de febrer de 1908 a Medina Sidonia.

pública Dominicana des del 1900, va ser nomenat plenipotenciari de la indicada República en el Congrés de la Unió Postal a Berna.

També es va dedicar a l'ensenyament exercint de professor d'història de Catalunya als Estudis Universitaris Catalans (1903-1905)¹⁰ i a l'Ateneu Enciclopèdic Popular (fundat el 1901).¹¹ A partir de la documentació es desprèn la seva voluntat de educar els alumnes amb un contacte amb el medi promovent sortides i excursions per veure en directe allò que ensenyava a l'aula. Hi ha constància documental d'una classe pràctica al cim del castell de Burriac (Cabrera de Mar) per ensenyar en l'observació de restes arquitectòniques i poder-ne deduir estructures:

*"Per primera vegada donàrem a conèixer lo resultat d'aquesta empresa, á nostres deixebles d'Història de Catalunya dels Estudis Universitaris Catalans (curs 1903 á 1904), al mostrarlos pràcticament, en lo mateix lloc, qué foren estes derrerres construccions militars mitjaevals. Quina excursió científica publicà lo "Butlletí del centre Excursionista de Catalunya."*¹²

La seva faceta més coneguda és la d'historiador que es va traduir en una gran quantitat d'estudis publicats en diversitat de temes: 52 publicacions, 737 articles, 95 discursos i conferències, 8 cartes i 1 traducció.¹³ La major part de la seva producció són articles periodístics en publicacions diverses, des de rotatius d'àmbit local, religiós, polític o social (*El Sarriánés*, *El Cronista de Mataró*, *Vela y Remo* o

¹⁰ Estudis Universitaris Catalans (EUC) es va iniciar el 16 d'octubre de 1903 a causa del Primer Congrés Universitari Català, com a resposta a la negativa del rector de la Universitat de Barcelona, Rafael Rodríguez Méndez, a acceptar el català com a llengua de comunicació. Com que no comptava amb autorització oficial del Ministeri d'Educació d'Espanya per instal·lar les aules a la Universitat, les van haver d'habilitar a l'Ateneu Barcelonès, a l'Escola Industrial, i a la Biblioteca de Catalunya. A l'inici només s'impartien classes de dret civil català i història de Catalunya, però aviat s'amplià amb altres disciplines impartides per professorat titulat. Durant la Segona República Espanyola es van reduir les assignatures i les seves activitats foren suspeses durant la Guerra Civil, i no van poder reprendre's fins al 1942 de manera clandestina.

¹¹ L'Ateneu Enciclopèdic Popular (AEP) - Centre de Documentació Històrica i Social (CDHS) és una associació civil cultural fundada a Barcelona l'any 1902 per un grup d'intel·lectuals i obrers. Va tenir un paper centrat en l'orientació obrera, en campanyes contra les guerres colonials a l'Àfrica, el respecte a la jurisdicció civil i en defensa dels drets humans i apostà per una democratització de la cultura. En la seva primera etapa arribà a tenir 25.000 socis. Clausurat per les tropes franquistes el gener de 1939, va ser altre cop legalitzada el 1980. Actualment és un centre de documentació que forma part de la Federació d'Ateneus de Catalunya, al costat d'ateneus i centres culturals catalans de tot tipus.

¹² Entre les excursions referenciades amb els alumnes va fer una excursió a la vall de Cabrera de Mar, CARRERAS CANDI, Francesc, Crònica d'una excursió de Carreras Candi», *Diari de Mataró y la comarca*, núm. 107 (13 de maig 1904); CARRERAS CANDI, Francesc, *Lo castell de Burriach o de Sant Vicents*, Mataró, Abadal, 1900 (Biblioteca històrica del Maresme, vol. II), Ed. Facsímil, Argentona, Ajuntament d'Argentona, 1980, p. 230; CARRERAS CANDI, Francesc, Les traces o mapes del castell de Burriach», *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, vol. XV, núm. 120 (gener de 1905), p. 14-21, i CARRERAS CANDI, Francesc, La planta de Burriach (ampliació)», *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, vol. XV, núm. 121 (febrer de 1905), p. 52-56.

¹³ BULTÓ, 1967.

la *Revista Mercedaria*, la qual dirigí), o bé en diaris i revistes de tirada general, com *Las Noticias*, *El Diluvio*, *La Veu de Catalunya*, *La Il·lustració Catalana* o *La Vanguardia*.¹⁴ Alguns d'ells mostren la seva faceta de folklorista amb la publicació de diversos articles i llibres sobre tradicions catalanes.¹⁵ Va ingressar el 1898 a l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, de la qual en fou president, reelegit diverses vegades (1918-1931, 1934-1937) i contribuï a la fundació del Butlletí d'aquesta entitat (1901), en el qual hi publicà també nombrosos treballs històrics.

Associada a la faceta d'historiador hi ha la de geògraf que es deu principalment a la coordinació d'importants compendis de geografia descriptiva en què la més important va ser la *Geografia General de Catalunya*. Consta de sis volums que es van publicar entre 1908 i 1918 i representa una extensa descripció, tant de la geografia física, la biologia i la història de Catalunya i dels seus pobles. Sota la seva direcció hi van col·laborar diferents especialistes en les matèries tractades. Els texts apareixen acompanyats per mapes, plànols, làmines i fotografies de Ceferí Rocafort i Sansó, Cèsar August Torras i Ferrer, Josep Colell i Llor, o Juli Soler i Santaló entre altres. Cal esmentar en especial el volum sobre la ciutat de Barcelona del qual va ser-ne l'autor i va esdevenir una obra de referència sobre la història de la ciutat de Barcelona (1916). Els pobles estaven catalogats per províncies i partits judicials. A aquesta monografia, en següen d'altres, com la *Geografia General del Regne de València* (1922), la *Geografia General del País Vasco-Navarro* (1921) i la *Geografia General del regne de Galícia* (1928). També va formar part dels 27 socis fundadors de la Societat Catalana de Geografia. La sessió constituent va tenir lloc el dia 20 de maig de 1935 a la seu de l'Institut d'Estudis Catalans. Actualment n'és una filial de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC), adscrita a la Secció de Filosofia i Ciències Socials.

Francesc Carreras Candi i l'excursionisme científic

A la segona meitat del segle XIX, amb l'aparició de la Renaixença cultural, aparegué la necessitat de recuperar el coneixement del país. Entre els diversos camps en la recerca del saber que va significar aquest moviment cultural (història, llengua, literatura, folklore, dret civil català, etc.) aparegueren diversos mètodes en l'apropament a aquest continguts com la recerca en arxius, la creació literària, la publicació en català, la recuperació del català com a llengua científica i entre molts d'altres, cal remarcar com a important l'excursionisme científic. Es tractava d'investigar i redescobrir "in situ" tots aquells aspectes de la nostra cultura perduda que calia recuperar.

¹⁴ Es pot cercar la majoria de la seves publicacions a CAZENEUVE, 2013.

¹⁵ CARRERAS CANDI, Francesc, «La nit de Sant Joan a Catalunya y'l solstici d'estiu», *La Il·lustració Catalana*, 1a època, 239 (1890-VI-30), p. 190-191; CARRERAS CANDI, Francesc (dir), *Folklore i costumbres de España*, Madrid, Ediciones Merino, 1931-1934.

FIGURA 2. Francesc Carreras Candi (1862-1937) i Joaquim Miret i Sans (1858-1919).

Les diferents excursions, a algun lloc predeterminat, es caracteritzaven per, un cop allà, fer una recerca en els arxius parroquials o particulars a la recerca de documents antics; visitar els edificis i els objectes de patrimoni artístic més destacat; entrevistar-se amb la gent per a treure'n informació (cançons, balls, maneres de parlar, objectes artístics, etc.). Totes aquestes informacions, de les quals s'extreien apunts, fotografies i dibuixos i esbossos, es recollien moltes vegades en alguna publicació, en forma de memòria en els butlletins o publicacions monogràfiques.¹⁶

Els protagonistes d'aquesta recerca van ser els intel·lectuals i les elits catalanistes lligades a la Renaixença amb un caràcter molt minoritari i sovint individualista. La creació de l'Institut d'Estudis Catalans i les seves societats filials el 1907 va marcar un punt d'inflexió en la institucionalització d'aquesta manera d'entendre la ciència i la seva vinculació amb les entitats excursionistes va perdre pes al gua-

¹⁶ Segons Josep Iglésies, els primers socis de l'ACEC, més que excursions feien visites arqueològiques i de divulgació històrica i entre els estris que portaven hi havia els papers i el llapis per dibuixar. En aquest context, les sortides inicials dels membres de l'ACEC tenien un caràcter arqueològic molt acusat i el sentit esportiu hi era absent. IGLÉSIES, 1966; ROMA, 2006, p. 100.

nyar terreny en moltes d'elles l'anomenat excursionisme esportiu dedicat a l'esport i la contemplació del paisatge com es practicava en els clubs alpins europeus.¹⁷

Aquesta forma d'entendre l'excursionisme basada en inventariar i classificar el major nombre possible de fets, propagar el seu estudi popularitzant-los i defensar l'existència dels monuments històrics, és el que estava present en el mètode de recerca de Francesc Carreras. El seu amic Pelegrí Casades i Gramatxes (1855-1947) ho va resumir perfectament en unes paraules de comiat en l'article que li va dedicar com a necrològica:

*“El nostre Carreras era, per naturalesa excursionista, en el propi sentit d'aquesta paraula i tal com l'entenien els de la generació de Villanueva, Piferrer, Aguiló, Verdaguer, Domènech, Font i Sagué, etc. Les seves excursions prenen l'utilíssim caire de “viatge literari” als arxius i biblioteques sense oblidar les bel·leses naturals, els monuments, els costums, el folklore, ni res que se li pogués proporcionar-li el noble plaer de delectando periterque monendo. Va ser un dels socis joves quan ingressà el 14 de desembre de 1881 amb dinou anys.”*¹⁸

Si deixem de banda les referències a excursions esporàdiques i la Societat X de la qual no es tenen prou dades encara, es pot considerar la primera entitat d'excursions catalana l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques (ACEC) fundada el 26 de novembre de 1876 a Montgat, amb alguns membres de la precursora Societat X. Segons expressen els articles dels seus estatuts aquesta fundació responia als ideals que hem esmentat anteriorment:

«Art.1- Amb el fi d'investigar tot quant mereixi la preferent atenció sota els conceptes científic, literari i artístic, en la nostra benivolguda terra, es crea una societat que es titularà Associació Catalanista d'Excursions Científiques comprenent aquest terme les distintes rames del saber humà
*Art.2- Per a portar a fi aquesta idea, la societat practicarà sortides instructives recreatives dirigint-se als punts que a proposta de la Directiva aprovi la majoria de socis».*¹⁹

Per respondre a aquests objectius es va organitzar en tres seccions: la científica, l'artística i la literària, a les quals s'hi afegí el 1878 la secció Topogràfico-pintoresca, a proposta d'Antoni Massó i Carles Garcia Vilamala.²⁰ Arran de l'assemblea del

¹⁷ Des dels inicis de les societats excursionistes sempre hi ha hagut una dicotomia entre aquestes dues visions d'entendre l'excursionisme: la científica o clàssica, amb la voluntat de fer cultura, i l'esportiva o alpinista amb una voluntat de gaudir del paisatge i fer salut. ROMA, 2006, p. 9.

¹⁸ CASADES, 1937.

¹⁹ Associació Catalanista d'Excursions Científiques. *Reglament de la Associació Catalanista d'Excursions Científiques fundada el 26 de novembre de 1876*, Barcelona, Imp. de la Renaixença, 1879.

²⁰ En l'acta de la sessió de la Junta Directiva de l'ACEC del 25 de gener de 1878 es llegeix que la creació de la secció Topogràfico-pintoresca la varen demanar un total de 23 socis (Llibre d'actes de la Junta Directiva, vol. 2, 1877-1879). ROMA I CASANOVAS, Francesc, [Consulta en línia], p. 9.

19 de setembre de 1878, es va produir una escissió per desavinences en la Junta i alguns membres encapçalats per Josep Fiter i Inglès (1857-1915) i Ramon Arabia i Solanes (1850-1902) van fundar l'Associació Catalana d'Excursions. En fou primer president Ramon Arabia, el qual s'esforçà a agermanar l'excursionisme català amb les entitats alpinistes estrangeres. L'escissió es va produir per les divergències entre els defensors de les dues visions de l'excursionisme que convivia a l'ACEC: la defensora de la vocació nacionalista-història versus la defensora de l'esport-contemplació que hem explicat abans.²¹

La vocació de Francesc Carreras Candi en participar de l'excursionisme científic va ser força precoç, en la biografia que li va dedicar Josep Maria Garrut, apunta que Pelegrí Casades²² el va conèixer en una excursió particular a Castelló d'Empúries l'any 1876, contemplant el campanar de l'església quan tenia catorze anys amb "... *aspecte senyorívol, delicat de faccions que em recordava un dels retrats en miniatura del nostre Rodés o d'en Reynolds...*"²³ Aquesta vocació per l'excursionisme científic el va portar a ingressar a l'ACEC pel desembre de 1886, segons consta en el Butlletí.²⁴

Les memòries de les excursions descrites en els butlletins de l'Associació permeten seguir la seva participació en diverses excursions. La primera on apareix nomenat és en l'excursió a Sant Quirze de Besora, Vilada, la Baells, Pedret i Berga realitzada entre el 29 i el 31 de maig de 1887 juntament amb Aulèstia, Gallardo, Palau i Casades.²⁵ En la crònica es veu que els participants en aquestes excursions amb vocació científica eren veritables experts en art medieval i l'expedició consistia a descriure i deixar constància gràfica del monument visitat. Malgrat molts d'ells són historiadors de l'art donen una sèrie de dades en les descripcions que ens són útils:

²¹ ROMA, 2006, p. 9.

²² Pelegrí Casades i Gramatxes (1855-1947) es va llicenciar en dret a Barcelona el 1879 i exercí de procurador causídic. Va ser membre de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques (1879) i, després, del Centre Excursionista de Catalunya, on va fer més de tres-centes conferències de divulgació sobre temes d'art i d'arqueologia. Dirigí la "Revista de la Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa" entre els anys 1892 i 1917. Va ser mantenidor dels Jocs Florals el 1897, secretari de l'Ateneu Barcelonès (1903) i de l'Acadèmia de Bones Lletres (1918-1921), on havia ingressat el 1903, i també president perpetu de la secció d'arqueologia i història del Centre Excursionista de Catalunya. Va publicar *Lo Lluçanès* (1897) i *Influència de l'art oriental en els monuments romànics de Catalunya* (1903) i deixà inèdites unes *Memòries*.

²³ GARRUT, Josep Maria, Carreras Candi: historiador clave para la Ciudad», *La Vanguardia, Suplemento Barcelona de ayer a hoy*, 25 de setembre de 1983. Retall conservat a AHCB, *Fons personals Carreras Candi*, caixa 33, sobre 105.

²⁴ *L'Excursionista. Butlletí mensual de la Associació Catalana d'Excursions Científiques*, Any X, núm. 99 (31 gener 1887).

²⁵ *L'Excursionista. Butlletí mensual de la Associació Catalana d'Excursions Científiques*, Any X, núm. 106 (31 d'agost del 1887), p. 72.

*“Lo temple de Pedret es románich, ab interessant portada al costal que mira al S.; espadanya y triple ábside al E. Reformada interiorment, conserva los ábsides laterals. Lo de la dreta, habilitat pera sagristia, se troba tot éll enriquit ab pintures murals bisantinas, que semblan datar del sígle XII. Son molt calíctes-rísticas y de gran interés pera la historia del art. Representan en lo casquet semi-esférico del sostre, la Assumpció (?) y en los murs s’hi albira la parábola de las cinch Verges fatuas y de las cinch prudentes [Evangelí de St. Mateu: 25.] Los vanos y arrimaders son prolixament policromáts. Un arch de curvatura reen-trant istil árabe) donava pas á la nau normal á dit ábside. Las pintures del de la esquerre han desaparegut, conservantsen algun vestigi. Lo demás de la iglesia res té de notable”.*²⁶

En dates recents, Carreras ja adquirí càrrecs de responsabilitat en la institució i el 14 de desembre de 1888 va ser elegit secretari de l’Associació sent reelegit el 1889 com a secretari primer en la nova junta. La seva primera crònica llegida en la seu de l’associació va tenir lloc el 15 de març de 1888 i va versar sobre la «Descripció d’una carretera romana en la serra de Parpés (Argentona)»²⁷ en un terreny que ell coneixia prou bé. Seguiren la lectura de la memòria de l’excursió al Papiol, a Terrassa per Castellbisbal el 21 de maig de 1889.

Els seus primers treballs van estar orientats a la recuperació dels topònims, el patrimoni i a la recerca de la documentació medieval que és entesa com l’origen configurador del paisatge contemporani català. Com a historiador va acompanyar sempre els seus estudis d’un apèndix documental on sempre indicà la procedència de les fonts. En la seva bibliografia publicada en aquest moments inicials, es veu força clar que el seu centre d’interès esdevindrà l’estudi dels castells termenats. A banda d’anar a visitar les seves restes, va realitzar, en cada un d’ells, un estudi on aplegà informació sobre els topònims, la seva història, l’evolució de l’edifici, l’estat de les restes, cançons, rondalles, llegendes i tradicions sempre acompanyat d’abundant material gràfic, fotogràfic i documental. Un dels primers castells estudiats va ser el castell de Montserrat l’any 1890, el qual va rebre el premi extraordinari de l’Associació Catalanista d’Excursions Científiques en els Jocs Florals de Barcelona del mateix any.²⁸ Aquest fet comportà que el 16 de maig i el 6 de juny es procedís a la lectura del mateix en la sala d’actes de l’Associació.²⁹

²⁶ *L’Excursionista: Butlletí mensual de la Associació Catalanista d’Excursions Científiques*, Any X, núm. 106 (31 agost 1887), p. 70.

²⁷ *L’Excursionista: Butlletí mensual de la Associació Catalanista d’Excursions Científiques*, Any XI, núm. 112 (29 de febrer 1888), p. 117.

²⁸ CARRERAS CANDI, Francesc, *Los castells de Montserrat. Ensaig crítich històrich. Premiat en los Jochs Florals de 1890 ab lo premi concedit per la Associació Catalanista d’Excursions Científiques*, Barcelona, La Renaixensa, 1890.

²⁹ *L’Excursionista. Butlletí mensual de la Associació Catalana d’Excursions Científiques*, Any XIII, núm. 138 (30 d’abril de 1890), p.337 i *L’Excursionista. Butlletí mensual de la Associació Catalana d’Excursions Científiques*, Any XIII, núm. 139 (31 de maig de 1890), p.345.

FIGURA 3. Fotografia de Francesc Carreras Candi a Santa Maria de la Serra de Castellar (Oliola, la Noguera). Realitzada possiblement el 1897. [Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB) – Col·lecció Documents particulars Carreras Candi – Catalunya – geografia 5 (Lleida i Tarragona), caixa 13].

Seguint amb aquesta idea, inicià una sèrie d'estudis a la publicació *La Veu de Montserrat* amb el títol genèric de «Catalunya antiga». En el primer, dedicat al terme de Sant Cebrià de Valldoreix (Sant Cugat del Vallès, Vallès Occidental), explicita les seves intencions amb una nota de la redacció:

«En la carta acompanyatoria de aqueix article interessantíssim, nos diu son il·lustrat autor que ab eix títol de "Catalunya antiga" nos donará una sèrie de treballs referents á antigues ermitas, castells desaparescuts y altres investigacions històriques de la nostra terra. Agrabint moltíssim l'oferta al jove Sr. Carreras, no podem dèxar d'encoratjarlo á dedicarse á est ram d'estudis que es necessari per dar mes sava y mes consistencia al renaxement literari de Catalunya. – (N. de la R.)»³⁰

³⁰ CARRERAS CANDI, Francesc «Catalunya antiga. Lo terme de Sant Cebrià d'Ayguallonga», *La Veu del Montserrat*, 32 (1890-VIII-9), p. 255-256.

Als castells de Montserrat seguien les excursions i l'estudi documental al castell de Taradell;³¹ el castell de Vell Puig de Vilatorça,³² el castell de la Roca del Vallès,³³ el castell de Bellpuig,³⁴ el castell de Besora,³⁵ per citar-ne els primers.

Com hem dit prèviament, en el moment que Francesc Carreras entrà a l'ACEC existien a Catalunya dues entitats nacionals i Carreras tingué un especial protagonisme en la unificació de les dues, ja que en va gestionar la fusió i va ser-ne secretari segon de la junta interina. D'aquesta manera, es va crear el Centre Excursionista de Catalunya com a fusió de les dues i la primera reunió constitutiva de la Junta Directiva va tenir lloc el 24 de juliol de 1891. Aquesta nova entitat també es va organitzar originalment en diverses seccions: folklòrica, arqueològica, científica, d'història i geografia i de publicacions. El 4 d'abril de 1893 Carreras Candi proposà a la Junta la creació d'una secció de col·leccionistes de goigs però en haver-hi ja a Barcelona una entitat amb aquell objecte es va comissionar Joan Cardona i Vert, que era soci d'ambdues entitats, per estudiar el tema. Una setmana després, com que la major part dels col·leccionistes de goigs eren clergues, fet que els impossibilitava d'assistir al local del CEC especialment a les vetlles, s'havia acceptat la idea de Carreras Candi *“però sense que el Centre prengui part en dit projecte.”*³⁶ Carreras també va esdevenir el cap de la Comissió de publicacions. Anys més tard també assoliria càrrecs de rellevància a la Junta; va ser elegit vocal (19 de juny del 1907)³⁷ i vicepresident des de la Junta del 17 de juny de 1912.³⁸ La dimissió de César August Torras i Ferrer, el 30 de juny de 1913, precipità a Francesc Carreras a la presidència d'una Junta interina del CEC³⁹ fins les eleccions del 5 de novembre de 1913.⁴⁰

³¹ s.a. (Francesc Carreras i Candi), «Excursió al castell de Taradell», *L'Excursionista. Bolletí mensual de la Associació Catalanista d'Excursions Científiques*, 142 (1890-VIII-31), p. 375-376.

³² CARRERAS CANDI, Francesc, «Catalunya antiga. Castell de Bell-puig á Vilatorça», *La Veu del Montserrat*, 36 (1890-IX-6), p. 287-288; *La Veu del Montserrat*, 37 (1890-IX-13), p. 295-296, i *La Veu del Montserrat*, 38 (1890-IX-20), p. 304.

³³ CARRERAS CANDI, Francesc, «Castell de la Roca del Vallès», *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, 1 (gener-juny 1891), p. 7-18. Segueix als números: 2 (juliol-setembre 1891), 3 (octubre-desembre 1891), 4 (gener-març 1892), 5 (abril-juny 1892), 6 (juliol-setembre 1892), 7 (octubre-desembre 1892), 8 (gener-març 1893), 9 (abril-juny 1893), 10 (juliol-setembre 1893), 11 (octubre-desembre 1893), 12 (gener-març 1894), 13 (abril-juny 1894), 14 (juliol-setembre 1894), 16 (gener-març 1895).

³⁴ CARRERAS CANDI, Francesc, *Lo castell de Bellpuig y la casa d'Altarriba á Vilatorça*, Barcelona, La Il·lustración, 1892.

³⁵ CARRERAS CANDI, Francesc, *Lo castell de Besora. Recull de notas y documents á ell referents*, Barcelona, La Il·lustración, 1892.

³⁶ ROMA, 2006, p.103.

³⁷ *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, any XVII, núm. 150 (juliol 1907), p. 220.

³⁸ *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, any XXII, núm. 210 (juliol 1912), p. 219.

³⁹ *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, any XXIII, núm. 220-221-222 (maig-juny-juliol 1913), p. 193-194.

⁴⁰ *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, any XXIII, núm. 226-227 (novembre-desembre 1913), p. 349.

A banda de les excursions realitzades amb l'ACEC primer i el CEC després, cal referenciar també les sortides privades amb caràcter científic efectuades amb el seu amic i company Joaquim Miret i Sans (1858-1919).⁴¹ Els dos vells amics es coneixien per l'amistat de llurs pares ja que ambdós formaven part del Cercle Liberal Conservador a Catalunya. L'oncle matern de Miret, Francesc Sans i Cabot va esdevenir director del *Museo del Prado* a Madrid i va iniciar-se en el coneixement de l'argenteria al taller dels Carreras. Gaietà Carreras, pare de Francesc i Francesc Sans van viure també plegats a París l'any 1858 en una de les seves estades a la capital francesa. També van compartir interessos en l'*Asociación de Propietarios de Fincas Urbanas de Barcelona y su Zona de Ensanche*. L'amistat entre ambdós, que va iniciar-se el 1891, va conduir a l'inici d'un projecte conjunt de recerca històrica en els arxius per publicar una història de l'antic comtat de Pallars. Va ser amb motiu d'aquest projecte que Miret va viatjar el 1894 a la Seu d'Urgell a fi d'orientar-se sobre la gran col·lecció de documents medievals conservats a l'arxiu capitular.

Tal com reflecteix el diari barceloní *La Renaixensa*, en la notícia apareguda el 18 de juny de 1896, Miret i Carreras van emprendre la primera d'una sèrie d'excursions científiques conjuntes a les comarques del Pirineu:

*"Avui surten á recorrer ls pobles del antich Comtat de Pallars don Francisco Carreras y Candi y don Joaquím Miret y Sans, ab l'objecte de visitar los Arxius parroquials y municipals d'aquella interessant y poch estudiada regió. Dits senyors están treballant desde alguns anys en estudiar la historia dels antichs Comtes de Pallars y necessitan acopiar datos locals als molts que tenen reunits del Arxiu de la Corona d'Aragó y d'altres Arxius de Madrid y Barcelona."*⁴²

Per la primavera-estiu del 1897 van retornar-hi i Carreras en va descriure la sortida al butlletí del CEC.⁴³ En un dels seus fragment es mostra quina és la reacció que despertaven per la seva curiositat en els habitants dels pobles pirinencs visitats:

"A Palau de Noguera nos férem sospitosos, de moment, al párroco de dit lloch per semblarli trobarnos en contradicció á En Miret y á mi respecte al veritable

⁴¹ Joaquim Miret i Sans va néixer a Barcelona el 9 d'abril de 1858, en plena Renaixença, fill primogènit d'una família important i acomodada. El seu pare, Antoni Miret i Nin, procedia del Vendrell i era advocat, i la seva mare, Maria Roser Sans i Cabot, era natural de Sarrià (Barcelonès) i germana del pintor i director del Museu del Prado de Madrid, Francesc Sans i Cabot. Són més aviat escassos els detalls relatius a la infantesa i la joventut de Joaquim Miret i Sans, tot i que ambdues semblen haver estat caracteritzades per unes condicions privilegiades a conseqüència de la situació econòmica de la seva família, amb importants beneficis derivats, en la seva major part, d'inversions immobiliàries, RASICO, 2004.

⁴² *La Renaixensa: Diari de Catalunya*, 18 de juny de 1896, p. 3673, RASICO, 2004.

⁴³ CARRERAS CANDI, Francesc. «Excursió al Pallars Jussà (o inferior) y a Gerri de la Sal». *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, any VI, núm. 21 (abril-juny 1896), p. 96-119.

objecte de la visita que li feyem, puix mentres mon company li deya que desitjariem nos mostrés la iglesia y quan d'antich ella contingué, jo li preguntava pels pergamins ò manuals del arxiu rectoral. Més quan se persuadí de nostra missió fou amable ab nosaltres com més no poguessim desitjar, deposant la actitud recelosa d'un principi, ensenyantnos papers y pergamins y acompanyantnos per tota la vila á fi de que no'ns passés per alt cap de les antiguitats que en ella se contenen."

Carreras, com hem avançat, abans deixà una gran quantitat de notes i apunts manuscrits avui conservats a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, la majoria de les quals fan referència a la transcripció de documents. Solament unes poques descriuen en el seu contingut la cròniques de les excursions i dels objectes artístics observats. Un dels casos paradigmàtics seria les notes referents al monestir de Santa Maria de Lavaix, que actualment ens poden interessar en la seva descripció ja que les seves restes es troben actualment en ruïnes i resten negades pel pantà d'Escales, al Pont de Suert (Alta Ribagorça). En la seva descripció autògrafa ens diu sobre el mateix:

"Monasterio de Lavaig.

Está situado en un pequeño valle en la confluencia del rio de Viu que trae un caudal de agua bastante regular y el Noguera Ribagorzana. Allá suele denominarse al rio de Viu barranch del Convent. El valle está rodeado de montañas que lo dejan muy reguardado, teniendo detras mismo de la Iglesia un monte de altura regular. El rio de Viu, de fama estuvo atravesado por un aqueducto que conducia al monasterio el agua de una Fuente de muy buena caldidad que hoy dia mana por la montaña, contigua al camino de Pont de Suert a Viu.

Esta retirada soledad, desde donde no se vé terreno alguno tiene un aspecto de tristesia muy á proposito para la meditación. Está á unos 3 kilometros de Pont de Suert.

El conjunto de construcciones solo conserva el area de la Iglesia de una sola nave que es románica i tiene su nave mucha altura y está perfectamente orientada. Los capiteles románicos de las columnes que aguantan su bóveda, son sencillissimos y pueden muy bien acudar el siglo XI.

En el siglo XVII fué objecto de importante y costosa restauración, de la qual son muestra aditamientos de altares laterales y gruesas molduras de hieso con las que mantubieron la senzillez de la primitiva fabrica. El campanario es de los mas senzillos románicos vulgarment llamados d'espadanya con tres órdenes de arcos superpuestos para las campanes. A mano derecha de la Iglesia, ó sea en su lado S, entre esta y el convento, existieron los claustros sencillos á mas no poder".⁴⁴

D'aquesta recerca, en van sortir nombroses publicacions d'ambdós i també propicià la compra de documentació a diversos arxius parroquials. Entre aquests

⁴⁴ AHCB - Col·lecció Documents particulars Carreras Candi, caixa 13 - Catalunya. Geografia, 5, Lleida i Tarragona.

FIGURA 4. Fotografia de Francesc Carreras Candi a Santa Maria d'Hortonedea de la Conca (Conca de Dalt, Pallars Jussà). Realitzada possiblement el 1897 i encara s'hi pot observar el campanar-cimbori romànic actualment desaparegut. [Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB) – Col·lecció Documents particulars Carreras Candi – Catalunya – geografia 5 (Lleida i Tarragona, caixa 13].

documents s'inclouen les famoses Homilies d'Organyà, el manuscrit de les quals Miret havia descobert i aconseguit en propietat (segons sembla mitjançant una donació o bé una compra) durant una de les seves excursions a l'Alt Urgell. Segons ho explica el mateix Miret:

*“La troballa l’he feta, en el darrer mes de Setembre (1904), regirant en la rectoria d’Organyà (provincia de Lleida) els pergamins de l’arxiu d’aquella extingida colegiata i que fou fundada pels Senyors de Caboet en el segle Xè o principis del XIè, i que era dependència de la Seu d’Urgell.”*⁴⁵

Una de les preocupacions de Carreras i Miret va ser també la de difondre el més àmpliament possible les seves recerques i de tot allò que s’estava fent a Catalunya. D’aquesta manera, amb els nombrosos viatges que feia Miret per Europa, sempre que passava per París ingressava en el fons de la Biblioteca Nacional els llibres publicats per ell i pel seu amic i per altres autors. Per citar-ne una mostra:

“Jueves, 13 d’octubre [1904]: Entrego en la Biblioteca Nacional [de Paris] el Boletín de [la] Academia, Nos 9 à 14 inclusivos, memorias de Carreras, Segarra y Rahola, homenaje a Codera de Carreras y mio (...)”.⁴⁶

“Dimecres 6 d’octubre [1909] Váig a la Biblioteca Nacional [de Paris] y me renoven la carta d’entrada. Dono per la biblioteca mos treballs (...). Doy ademas (...) “El Castell de Sant Vicens ó Burriach” den Carreras Candi y lo llibret del primer Congrés de Filatelia de Saragosa, donat també per en Carreras”.⁴⁷

Un altre viatge que protagonitzaren els dos amics es va dur a terme entre l’1 d’agost i el 3 de setembre de 1905. L’escenari va ser un altre cop el Pirineu català combinant el lleure amb l’excursionisme científic per treballar en els arxius d’Organyà i la Seu d’Urgell. En la crònica del viatge per part de Miret es pot veure clarament quines eren les condicions d’un viatge al Pirineu a principis de segle XX. Carreras es va trobar amb en Joaquim Miret a Ripoll, després d’haver estat junts a Sant Hilari Sacalm, el dissabte 26 d’agost. Hi van arribar en tren amb el seu fill a tres quarts de deu del matí. Van anar amb diligència a Puigcerdà dinant a Ribes i arribaren a Puigcerdà a les 7 de la tarda. El diumenge van visitar *Bourg-Madame*, Ur i Rigolisa. El dimarts van consultar l’arxiu de Puigcerdà i el dimecres van anar amb cavalls a la Seu d’Urgell. A la tarda i el dijous van treballar a l’Arxiu Diocesà i van fer fotografies. El divendres van anar en tartana particular a Organyà on van fer fotografies i van consultar també l’arxiu. La tarda del dissabte van anar fins a Calaf en cotxe diligència i el diumenge van anar en tren fins a Barcelona.⁴⁸ De tot això en deixaren també, a part de la memòria, constància gràfica.

També caldria remarcar la contribució de Carreras a l’expansió de l’excursionisme científic al Maresme. La vinculació de Carreras Candi en aquest territori es pot situar a partir del 1861, quan els germans Gaietà i Josep Carreras, oncle i pare de Francesc, van comprar el mas Salvador (Argentona) a Gaspar Font i Sagarra

⁴⁵ MIRET I SANS, Joaquim. «El més antic text literari escrit en català, precedit d’una col·lecció de documents dels segles XI, XII y XIII». *Revista de Bibliografia Catalana*, 7 (1904), p. 30; RASICO, 2004.

⁴⁶ ROSICO, 2005, p. 70.

⁴⁷ ROSICO, 2005, p. 146.

⁴⁸ ROSICO, 2005, p. 77-78.

juntament amb el mas Font i diverses peces de terra per 160.000 rals. El mateix any, Josep va cedir la seva part al seu germà Gaietà i Francesc Carreras ho va heretar el 1878 en morir el seu pare. Aquesta casa esdevindria la casa d'estiueig dels Carreras durant molts anys.⁴⁹

La seva vinculació i coneixença amb diversos intel·lectuals mataronins, segurament va propiciar la fundació a Mataró d'una entitat excursionista. Cal recordar també la figura del mataroní Ramon Arabia i Solanes, soci fundador de l'Associació Catalana d'Excursions. Suposo que, degut a totes aquestes influències, Mataró va ser una de les primeres ciutats a tenir una associació excursionista. El 12 de maig de 1899, El *Diario de Mataró y su Comarca* informava que acabaven de fundar l'Associació Excursionista de Mataró (AEM).⁵⁰

*"Se ha constituido en esta Ciudad una "Asociación Excursionista" cuyos individuos que la componen proponen recorrer nuestra comarca y principalmente nuestros alrededores, tomando vistas de los puntos más notables y recorriendo cuantos datos puedan resultar de interés para la historia de esta tierra. La Asociación inauguró ayer mañana sus tareas visitando el derruido Castillo de Onofre Arnau. Nuestros plácemes a los inteligentes y entusiastas jóvenes que han formado la citada agrupación."*⁵¹

Els impulsors de la mateixa van ser Joan Cabanyes i Prat (1873-1913), deli-neant, nebot de l'arquitecte i aleshores alcalde de Mataró, Emili Cabanyes; Pere Pascual i Rius (1877-1955), farmacèutic, deixeble de Josep Pellicer i Pagès i Ignasi Mayol i Passant (1875-1948), enginyer. No està clara la vinculació de Francesc Carreras Candi amb aquesta fundació, però resulten evidents els lligams. Carreras era un íntim amic de Joan Cabanyes, ja que eren veïns d'Argentona i activistes culturals i entusiastes de la història. També consta que Carreras i la gent de l'AEM van col·laborar en diverses ocasions segons fa constar ell mateix a la publicació *Orígens de la riera d'Argentona*:

*"Estiuejant bona part de l'any 1900 a Argentona, recorreguérem totes les serres que volten la seva extensa vall i los pobles vehins, acompanyantnos d'alguns dels socis de l'Associació Excursionista de Mataró, assenyaladament en Joan Cabanyes i Prat, que constituí per a nosaltres un valió auxiliar (...) Una de les excursions més notables fou la del dotze de setembre de 1900 feta en companyia dels Srs. Cabanyes, Pascual i Pineda".*⁵²

⁴⁹ SUBINÀ, 2003.

⁵⁰ IGLÉSIES, 1964, p. 418; IGLÉSIES, 1975; ARIS, 1992; TIÓ, 1998; LIGOS, 1999; TIÓ, 1999.

⁵¹ *Diario de Mataró y la comarca* (12 de maig de 1899).

⁵² CARRERAS CANDI, Francesc. *Orígens de la riera d'Argentona. Estudi Excursionístich-històrich*, Barcelona, L'Avenç, 1904. (Biblioteca històrica del Maresme, III), Edició facsímil, Argentona, Ajuntament d'Argentona; La Juliana, 1988, p. 5.

També en el llibre sobre el castell de Burriac recull l'ajut dels Cabanyes en la seva recerca historicoarqueològica pel Maresme central:

"Necessitávem qui'ns aydés, en lo mal camí, que teníem de seguir y ho trovárem á tot plaer. La bona voluntat y amor qye aytambé professaven á les pròpies despulles, l'intelligent architecte mataroní N'Emili Cabanyes y Rabassa y son nebot l'entusiasta excursionista En Joan Cabanyes y Prat, convertí á ells dos en nostres millors auxiliars. Lo primer s'oferia á dirigirne les trasses buscant lo desllorigador á determinades parets, quals significat esdevenia mes que problemátich; y lo segon, ab sa incansable activitat y sos práctichs coneixements de topografia, completava, ab continuades visites al cim del Castell, les anotacions preses avants y les conseqüències que'n preteníem treure després al examinarles amb mes deteniment.

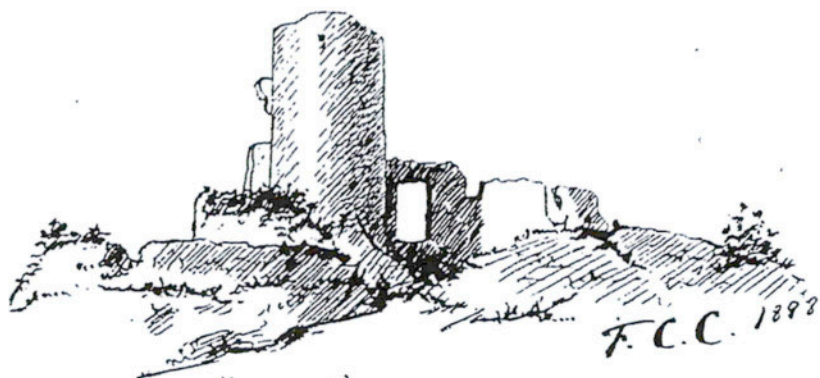
Aquesta labor la portárem aá terme pausadament, en diferents istius, haventla començat en 1896. (...)." ⁵³

Ambdós també van col·laborar en la *Geografia General de Catalunya* pel que fa a les monografies dedicades al Maresme en el volum de la província de Barcelona escrit per Cels Gomis que Carreras va coordinar. De fet, la major part de les fotografies i planimetria de la zona del Maresme apareix signada per Joan Cabanyes. Una de les contribucions més importants de Carreras a la història del Maresme es fa palesa en l'edició diversos llibres sobre el Maresme amb el nom genèric de *Biblioteca històrica del Maresme*.⁵⁴ També són conegudes les seves desavinences amb Josep Pellicer i les seves polèmiques arran de la publicació de la monografia sobre Mataró d'aquest.⁵⁵

⁵³ CARRERAS CANDI, Francesc, *Lo castell de Burriach o de Sant Vicents*, Mataró, Abadal, 1900 (Biblioteca històrica del Maresme, vol. II), Ed. Facsímil, Argentona, Ajuntament d'Argentona, 1980, p. 230.

⁵⁴ CARRERAS CANDI, Francesc, *Argentona històrica*, Barcelona, Imp. La Renaixensa, 1891; Edició facsímil, La Juliana, Argentona, 1982; CARRERAS CANDI, Francesc, *Pere Joan Ferrer, militar y senyor del Maresme*, Barcelona, La Renaixensa, 1892; Edició facsímil, Barcelona, Alta Fulla, 2006; CARRERAS CANDI, Francesc, *Cabrera en la Maresma o Marina*, Barcelona, L'Avenç, 1893; CARRERAS CANDI, Francesc, *Caldetes o l'antigua quadra d'Estrach*, Barcelona, L'Avenç, 1893. [Biblioteca històrica del Maresme, I]; CARRERAS CANDI, Francesc, *Lo castell de Burriach o de Sant Vicents*, Mataró, Abadal, 1900. (Biblioteca històrica del Maresme, vol. II); Ed. Facsímil, Argentona, Ajuntament d'Argentona, 1980; CARRERAS CANDI, Francesc, *Orígens de la riera d'Argentona. Estudi Excursionístich-històrich*, Barcelona: L'Avenç, 1904. (Biblioteca històrica del Maresme, III); Edició facsímil, Argentona, Ajuntament d'Argentona; La Juliana, 1988; CARRERAS CANDI, Francesc, «Excursió als orígens de la riera d'Argentona (rectificació)», *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, 14-110 (març, 1904), p. 82-85.

⁵⁵ Arran de la publicació d'una monografia de Pellicer sobre la història de Mataró (PELLICER I PAGÈS, Josep Maria, *Mataró. Noticias histórico-arqueológicas sobre lluro*, Mataró, Tip. Horta, 1888) es va generar una polèmica amb Carreras que es va traduir en una sèrie d'articles en la premsa local: CARRERAS CANDI, Francesc, «Nuevas aclaraciones relativas a la historia de Mataró. Generalidades», *El Cronista* (Mataró), 1892-I-9; «Nuevas aclaraciones relativas a la historia de Mataró. Civitas Fracta», *El Cronista* (Mataró), 1892-I-16 i 1892-I-23; «Nuevas aclaraciones relativas a la historia de Mataró. Cabrera en la Maresma o Marina», *El Cronista* (Mataró), 1892-I-30, 1892-II-6, 1892-II-13 i 1892-II-20, 1892-II-27; «Nuevas aclaraciones relativas a la historia de Mataró. Civitas Fracta II», *El Cronista*

Burriach vist del S.O. (Cabrera)
10 Setembre 1898

FIGURA 5. Dibuix del Castell de Burriac vist des del SO (Cabrera de Mar, El Maresme). Realitzat per Francesc Carreras el 10 de setembre de 1898. [AHCB: Fons Personals, Carreras Candi – Catalunya – Geografia 2, Maresme, caixa 10].

Gràcies a la seva recerca pel Maresme, posseïm també un valuós llegat de notes manuscrites, dibuixos i fotografies que va utilitzar per documentar els seus nombrosos llibres i articles. La major part de notes estan dedicades a registres de documents d'època medieval i es conserven poques referències a excursions. Una de les

(Mataró), 1892-III-5; «Nuevas aclaraciones relativas a la historia de Mataró. Antigua iglesia de San Cucufate en territorio de Iluro», El Cronista (Mataró), 1892-III-12 i 1892-III-18; «Nuevas aclaraciones relativas a la historia de Mataró. Importancia de esta ciudad en la Edad Media», El Cronista (Mataró), 1892-IV-9, 1892-IV-23 i 1892-V-14; «Nuevas aclaraciones relativas a la historia de Mataró. Poblaciones comarcanas», El Cronista (Mataró), 1892-VI-18; «Nuevas aclaraciones relativas a la historia de Mataró. La historia de Argentona, complemento de la de esta ciudad», El Cronista (Mataró), 1892-VII-30. Aquestes observacions van ser contestades per Pellicer: PELLICER I PAGÈS, Josep Maria, «Nuevas aclaraciones relativas a la història de Mataró. II.- La antigua iglesia de San Cucufate en territorio de Iluro» a El Semanario de Mataró, any IX, núm. 42 (3 d'octubre de 1891), p. 3-6. Per saber-ne més sobre la polèmica: GRAUPERA, 1989 i GRAUPERA, 1996.

paperetes inèdites conservades fa referència a una excursió a Céllecs i ens pot donar una idea de la referència de dades que aportava en les seves notes autògrafes:⁵⁶

"D'Argentona a Orrius y Céllecs

1 hora 30 minuts.

D'Argentona per lo carrer de la Font se puja al Colell damunt del que s'alça la capilla de Sant Sebastià erigida en lo segle XVII. Atravessats los torrents del Collell y de Can Catmany (10 minuts), se deixa la carretera, pujant per aquest fins passats Can Camany per damunt de la que, puja en direcció N.O. lo corriol que va a Can Manteset, damunt de la riera de Clarà (10 minuts) y que voreja la montanya de Dalip o de Rocar. D'allí 's baixa a la riera de Clarà o d'Orrius (7 minuts) podentse seguir l'abandonament camí vell, que pujava per Sant Pere de Clarà. La nova carretera d'Orrius se troba a uns 18 minuts de la carretera d'Argentona a Granollers y a la meitat aproximadament d'aquesta distància, sortint per la dressera de Can Manteset, a ma dreta pujant, passada la masia de Can Cabot y abans de la de Can Raimir.

La Carretera d'Orrius te 5 kilometres d'un fort desnivell. Entre los kilometres 3 y 4, queda dessota la carretera, la capelleta gòtica abandonada de Sant Pere de Clarà, junt a la masia de Can March del priorat. Fou, dita capella, antich priorat en lo segle XIII y d'ella se transportaven a Sant Julià d'Argentona, en 1906, los dos sepulcres de pedra que hi ha a sa façana. La carretera actual d'Orrius passa per junt al cementiri y entra a la població per alt pont de pedra. La església parroquial de Sant Andreu es moderna y res te de particular.

Població. No hi ha hostal: serveixen menjar al cafè de Baix o siga a Can Domingo Forns. Lo poblet està situat al peu de la muntanya de Céllechs, atravessat per pintoresh torrent, denominat en temps passats riu de Méya segons encara es titula una masia aygues avall de la mateixa. Per pujat a Céllechs (alt. 525 mt) se poden seguir diferents camins tardant uns 45 minuts en escalar lo principal dels seus turons que en lo del mitg. La montanya de Céllechs es la dominant de la serralada que separa lo Valles de Maresma y en son cim hi ha antiquíssimes restes d'un castell que encara estigué en peu durant lo segle XIV, y que formá part del terme jurisdiccional del castell de La Roca del Vallès. Te una vista esplèndida, vegentse per la costa, fins Cúitges y al interior fins Puigmal. Te Orrius el mas Cabanyes, passant per Can Cunill (15 minuts) y de dit mas se puja a Céllecs ab 30 minuts.

Text ratllat al darrere del full:

[Abandonant lo camí vell, a la época romana, que passa per Sant Pere de Clarà (Can March d'Orrius) antich priorat benedictí ab interessant capella de segle

⁵⁶ El document original es conserva a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB): Fons Personals, Carreras Candi – Catalunya-Geografia 2, Maresme, caixa 10. Va ser publicat al treball de recerca de 2n de Batxillerat elaborat a l'Escola Pia de Santa Anna de Mataró per Raquel Borràs Batlle amb el títol Francesc Carreras Candi. L'original d'aquest treball, encara inèdit es conserva a l'Arxiu Històric i Municipal Jaume Clavell i Noguera (AHMAR) d'Argentona.

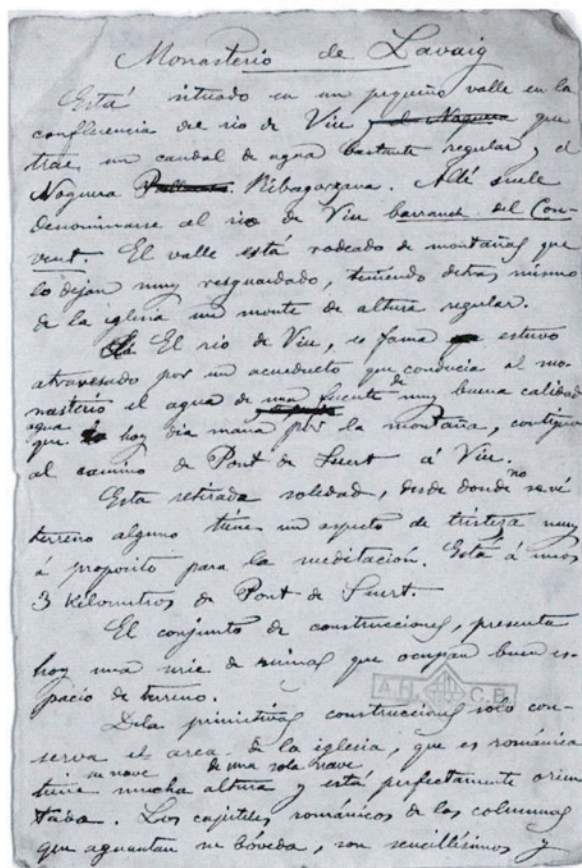

FIGURA 6. Notes preses durant la visita al monestir de Santa Maria de Lavaix (Pont de Suert, Alta Ribagorça). [Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB) – Col·lecció Documents particulars Carreras Candi – Catalunya – geografia 5 (Lleida i Tarragona, caixa 13)].

XIII, o be lo modern camí vehinal o carretera d'Orrius, que ja s'atura abans entre les masies de Can Cabot y Can Raimir. Se trova l'antich camí de carros als 15 minuts a ma dreita de la riera de Clarà, seguint la direcció Nord Oest y a uns 15 minuts s'arriba a Can March ~~hot~~ estan les runes del priorat benedictí de Sant Pere de Clarà, ab interessant capella del segle XIII y dos sepulcres de pedra amportats un 1906 a la façana de la esglesia de S. Julià d'Argentona. Una mitja hora mes tardana lo vell camí en anar a Orrius.]

Com es pot veure, la sintaxi dels seus escrits, a l'igual que Mn. Antoni M. Alcover era prefabriana, ja que per rebel·lia no seguia la normativa ortogràfica dictada per l'Institut d'Estudis Catalans.⁵⁷ El 1915 va contribuir a fer renéixer juntament amb altres antinormistes com J. Colell, F. Matheu, A. Mestres, R. Miquel i Planas, E. Moliné i Brasés i J. Franquesa, l'*Acadèmia de Llengua Catalana*. Aquesta havia estat prèviament fundada, l'any 1880, per iniciativa del Primer Congrés Catalanista, malgrat que no va reeixir. La publicació el 1913 de les normes ortogràfiques per l'Institut d'Estudis Catalans, va fer reviscolar l'any 1915 aquesta acadèmia que publicà la seva pròpia normativa amb el llibre *Regles Ortogràfiques* com a reacció a les de l'Institut d'Estudis Catalans publicades dos anys abans.⁵⁸

⁵⁷ SOBREQUÉS, 1980.

⁵⁸ Pompeu Fabra i l'IEC, van editar el 1912 una *Gramàtica de la llengua catalana*, encara en castellà; un any després es va donar a conèixer una llarga reforma ortogràfica amb les *Normes ortogràfiques* (1913) que, al costat de fervoroses adhesions, provocaren un corrent contrari d'opinió. Un dels punts bàsics de l'ortografia defensada per Fabra va ser el respecte envers la pronúncia dels dialectes i l'etimologia dels mots. El Diccionari ortogràfic (1917) completà les Normes del 1913. MASSOT I MUNTANER, Josep, *Antoni M. Alcover i la llengua catalana*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1985, p.153.

BIBLIOGRAFIA

- AINAUD DE LASARTE, Joan. «Francesc Carreras Candi (1862-1937)». *Pere III, El Cerimoniós (1319-1389). Nadala de la Fundació Jaume I*, any XXI, (1987), p. 117-118.
- AMADES, Joan. «Francesc Carreras Candi». *Butlletí dels Museus d'Art de Barcelona*, vol. VII, núm. 69 (febrer 1937), p. 55-58.
- ARIS, Vicens. «L'Excursionisme a Mataró: Apunts del seu naixement». *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria, Mataró*. 2a època, núm. 43, (abril 1992), p. 11-21.
- BARBERÀ I SUQUÉ, Josep. *Excursionistes recordats*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996. (Cavall Bernat, 28).
- BERTRAN, Enric [Consulta en línia] (2005). «Semblança de Francesc Carreras Candi». *Societat Catalana de Geografia*. Consulta el 29 de setembre de 2013. <http://scg.iec.cat/Scg7/Scg72/S720015a.htm>
- BORRÀS BATLLE, Raquel. *Francesc Carreras Candi*. Treball de Recerca de Batxillerat inèdit realitzat a l'Escola Pia de Santa Anna de Mataró. Còpia conservada a l'Arxiu Històric i Municipal Jaume Clavell i Nogueras (AHMAR) d'Argenton.
- BULTÓ BLAJOT, Maria Rosa. «Francisco Carreras Candi: notes biográficas y bibliografía de un gran historiador». *Documentos y estudios*, vol. XVII. Barcelona: Ayuntamiento de Barcelona, Instituto Municipal de Historia, 1967, p. 5-120.
- CASADES I GRAMATXES, Pelegrí. «In memoriam Francesc Carreras Candi». *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, any XLVII, núm. 501 (febrer de 1937), p.36-40.
- CAZENEUVE, Xavier, et alii [Consulta en línia] (2013) «Francesc Carreras Candi (1862-1937). Bibliografia històrica». <http://www.barchinona.cat/carrerascandi.html> [Consulta el 24 de setembre de 2013].
- COLL I ALENTORN, Miquel. «Els primers setanta-cinc anys de l'Institut d'Estudis Catalans». *Institut d'Estudis Catalans en el 75è aniversari de la seva fundació (...). Nadala de la Fundació Jaume I*, any XV (1981), p. 44-79.
- ESPAÑOL BERTRAN, Francesca. «El Pirineu desvetllat: viatges i descoberta del patrimoni medieval». *IBIX. Annals*, (2010-2011), p. 13-36.
- FERRER MALLOL, M. Teresa. *Joaquim Miret i Sans. Semblança biogràfica. Conferència pronunciada davant el Ple per M. Teresa Ferrer i Mallol el dia 17 de juny de 2002*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2003.
- GRAUPERA I GRAUPERA, Joaquim. «La capella preromànica de Sant Martí d'Argenton». *V Sessió d'Estudis Mataronins. Comunicacions presentades*. Mataró: Patronat Municipal de Cultura; Museu Arxiu de Santa Maria, 1989, p. 33-40.
- GRAUPERA I GRAUPERA, Joaquim. *Mataró medieval. Art i arqueologia 1/historiografia i llocs de culte*. Mataró: Grup d'Història del Casal, 1996. (Col. Ramon Muntaner, 1).
- GRAUPERA I GRAUPERA, Joaquim. [Consulta en línia]. «Una excursió de Francesc Carreras Candi a Òrrius i Cèlles». *Maresme medieval. El bloc d'en Quim Graupera*, diumenge, 10 març de 2013 <http://quimgraupera.blogspot.com.es/2013/03/una-excursio-de-francesc-carreras-candi.html> [Consulta el 24 d'agost de 2014].

- GRAUPERA I GRAUPERA, Joaquim. «Francesc Carreras Candi i l'excursionisme científic. La seva contribució al coneixement del Maresme». *Fonts. Revista del Centre d'Estudis Argentonins Jaume Clavell*, núm. 56 (octubre 2013), p. 25-28.
- JOLIS I FELISART, Agustí (coord.), et alii. *Centre Excursionista de Catalunya. 120 anys d'història. 1876-1996*. Barcelona: CEC, 1996.
- IGLÉSIES, Josep. «Història de l'Excursionisme». *Enciclopèdia de l'excursionisme, vol. I. Història (1876-1939)*. Barcelona: Rafael Dalmau, 1964.
- IGLÉSIES, Josep. «El Centre Excursionista de Catalunya». *Miscellanea Barcinonensia. Revista de investigació y alta cultura*. núm. XIII. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1966.
- IGLÉSIES, Josep. «Presència de l'excursionisme dins la cultura catalana». *L'excursionisme a Catalunya 1876-1976. Nadala 1975*. L'Espluga de Francolí: Fundació Jaume I, 1975, p. 9-52.
- LIGOS HERNANDO, Víctor. *Cent anys d'excursionisme mataroní. Agrupació Científico-Excursionista 1898-1998*. Mataró: Patronat Municipal de Cultura, 1999. (Caps de Bou, 26).
- RASICO, Philip D. [Consulta en línia]. «Joaquim Miret i Sans. Viatges i recerques per terres pirinenques». *Les Faldades de lo Banyut. Suplement monogràfic especial pel 100 aniversari de la descoberta i publicació de Homilies d'Organyà*. Núm. 2 (2004), p. 30-32. <http://www.xtec.cat/crp-baixllobregat6/homilies/rasico.htm> [Consulta el 22 d'agost de 2014].
- RASICO, Philip D. *Cafè i quilombo. Els diaris de viatge de Joaquim Miret i Sans (1900-1918)*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2005. (Biblioteca Filològica, XLV).
- ROMA CASANOVAS, Francesc. [Consulta en línia]. *L'excursionisme a Catalunya. 1876-1939*. Sant Martí de Centelles, 2006. <http://www.francescroma.net/web/social.pdf>. [Consulta el 20 d'agost de 2014].
- ROMA, JOSEFINA. «Francesc Carreras Candi y sus escritos sobre Aragón». *Temas de antropología Aragonesa*, núm. 7 (1997), p.123-143.
- SOBREQUÉS I CALLICÓ, Jaume. «Pròleg a la Geografia General de Catalunya. Reproducció facsímil de la primera edició dirigida per Francesc Carreras Candi». *Geografia General de Catalunya, vol. I. Catalunya I*. Barcelona: Edicions Catalanes, 1980, p. VII-XXI.
- SUBIÑÀ, Enric. «Els masos d'Argentona». *Fonts. Revista del Centre d'Estudis Argentonins Jaume Clavell*, núm. 15 (juliol 2003), p. 6-14.
- TIÓ CASAS, Pere. *100 anys d'excursionisme mataroní*. Mataró: Agrupació Científico-Excursionista de Mataró, 1998.
- TIÓ CASAS, Pere. «Cent anys de l'Agrupació Científico-Excursionista de Mataró». *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró*, 2a època, núm. 64 (abril 1999), p. 24-37.